

For meget forlangt?

– i dialog om ældres rettigheder

KOLOFON

For meget forlangt – i dialog om ældres rettigheder er udarbejdet af Forbundet af Offentligt Ansatte og Dansk Sygeplejeråd i november 2001.

Pjecen er blevet til på baggrund af Rapport om ældreområdet, der er udarbejdet af DSR/FOA Etikarbejdsgruppe.

Redaktion: Næstformand Aase Langvad, DSR
Sektorformand Lene B. Hansen, FOA/Social- og sundhedssektoren
Konsulent Gert Amstrup, DSR
Konsulent Svend-Erik Simonsen, FOA/Social- og sundhedssektoren

Tekst: Marianne Schjøtt Rohweder, DJ

Illustrator: Bob Katzenelson

Layout: Joe Anderson

Tryk: FOA's trykkeri
ISBN: 87-90418-16-6
1. oplag 10.000 eks., november 2001

Rapport og pjece kan rekvireres hos:

Forbundet af offentligt Ansatte

Staunings Plads 1-3
1790 København V
Tlf.: 33 43 46 00
www.foa.dk

Forbundet af Offentligt Ansatte

Dansk Sygeplejeråd

Vimmelskiftet 38
1008 København K
Tlf.: 33 15 15 55
www.dsr.dk

Dansk Sygeplejeråd

Indholdet kan frit citeres, kopieres og anvendes i forbindelse med formidling af pjecens kernebudskab. Det kræver kun, at kilden oplyses.

INDHOLD:

I al respekt4
Den etiske tilgang6
Tillid til hinanden9
Hver dags dilemma10
For meget forlangt?11
Ældre mennesker har ret til at spise den mad, de kan lide12
Ældre mennesker har ret til at føle sig velklædte og soignerede13
Ældre mennesker har ret til at bestemme egne tider og rutiner14
Ældre mennesker har ret til at komme ud, når de har lyst15
Ældre mennesker har ret til at træffe andre mennesker16
Ældre mennesker har ret til at købe tøj og ting efter egen smag17
Ældre mennesker har ret til at komme i deres sædvanlige dagligvarebutik18
Ældre mennesker har ret til at udvikles hele livet igennem19
Ældre mennesker har ret til at holde deres minder levende20
Ældre mennesker har ret til at vælge, hvordan de vil bo21
Efterskrift22

I al respekt

Vi taler meget om etik og moral i disse år. Og det er relevante og nødvendige emner på samfundets dagsorden.

Fordi etik er grundlaget for de overvejelser, prioriteringer og valg, der hver dag præger ældreområdet.

Og fordi de handlinger, der kommer ud af valgene, som tages af såvel den enkelte som af samfundet som helhed, naturligvis altid bør være moralsk forsvarlige.

Men hvis ikke, det skal blive ved snakken, og ordene skal give reel mening, må vi også komme med konkrete forslag til, hvad vi mener med etik og moral, og hvordan begreberne skal blive aktive medspillere i hverdagens omsorg og pleje, sådan som vi ønsker, de skal være. Der er behov for såvel diskussion som konkretisering af holdningerne, hvis vi hele tiden og i hver eneste situation, opgave og konflikt skal holde ønsket om respektfuld omsorg og pleje i hævd.

Forbundet af Offentligt Ansatte og Dansk Sygeplejeråd har derfor i fællesskab udarbejdet 10 forslag til ældres rettigheder.

Det er konkrete forslag, der alle hviler på respekten for det enkelte menneske som det unikke individ, hver enkelt af os er. Og det er enkle forslag, som, hvis de tages op i dialog, tilgodeser den respekt, lydhørhed, tolerance og empati, der udgør den nødvendige grobund, hvis mødet mellem mennesker skal være ligeværdigt og frugtbart.

Vi har ikke fabrikeret standardløsninger, og de ti forslag eliminerer ikke de valg og dilemmaer, hver dag naturligt bringer os alle ud i.

Det er vores hensigt, at denne pjece skal skærpe fokus i mødet mellem dem, der skal yde omsorg og pleje, og dem, der skal modtage den. At den kan inspirere til debat og dialog på *alle* niveauer.

For hvis samfundet skal tilbyde den nødvendige hjælp, omsorg og støtte, og hvis omsorgs- og plejepersonalet skal yde den indsats, der har den kvalitet, vi alle ønsker, har vi brug for de etiske, moralske og medmenneskelige diskussioner.

De to organisationer arbejder videre med at udvikle værktøjer, der kan styrke debatten om ældres rettigheder.

God debat

Aase Langvad, næstformand i DSR

Lene B. Hansen, formand for Social- og Sundhedssektoren i FOA

Etik er det lys, hvori vi ser eller gør det moralsk forsvarlige.

Den etiske tilgang

Mødet mellem den ældre bruger og medarbejderen i ældresektoren er grundlæggende et møde mellem to ligeværdige mennesker.

I mellemmenneskeligt samvær er det gode møde altid præget af:

- Interesse
- Respekt
- Ligeværd
- Helhed
- Indfølingsevne
- Engagement
- Tolerance
- Tillid
- Åbenhed

En særlig dimension for personalet på ældreområdet udspringer af den professionelle og faglige indgangsvinkel til et møde, der er sat i stand, primært fordi den enkelte ældre har brug for hjælp, støtte og omsorg.

Også den professionelle facet skal være præget af de nævnte etiske og moralske grundtoner.

Og omsorgen skal altid ydes til den ældres bedste, på den ældres præmisser og uden at krænke integriteten og respekten for selvbestemmelsesretten.

Omsorg indebærer også, at den enkelte medarbejder er parat til at tage ansvar på den ældres vegne, hvis den ældre ikke selv magter det.

At tage dette ansvar på sig kræver vilje, mod og evne til at sætte sig ind i, hvad den ældres ønsker og behov er – og handle derefter.

Mennesker i et afhængighedsforhold har særlig krav på solidaritet og på at få hjælp af høj moralsk standard.

Mødet med den ældre bør bygge på fælles værdier og forudsætninger som:

- Tillid til kolleger og medmennesker som forudsætning for at kunne lytte, se, forstå og handle
- Åbenhed og tolerance for andre værdier, holdninger og adfærdsmønstre
- Erkendelse og vedkendelse af de faglige og personlige ansvar for egne handlinger – og undladelser
- Forpligtelse til at holde sig professionelt ajour og til at udvikle sig som menneske såvel som fagperson
- Deltagelse i samfundsdebatten – som fagperson og som samfundsborger
- Respekt for kollegers arbejde og ansvar for at delagtiggøre kollegaer i de iagttagelser, vurderinger og valg, der ligger til grund for handlingerne
- Villighed til åben faglig dialog og til at søge konflikter løst direkte mellem de involverede parter
- Engagement i tværfagligt samarbejde – og heri aktiv inddragelse af samarbejdspartnere, der kan bidrage positivt til løsning af konkrete opgaver.

Mødet med den ældre skal altid udspringe af:

- Respekt for den enkeltes egenværd
- Respekt for den enkeltes individuelle behov og valg
- Respekt for tavshedspligten
- En opfattelse af mennesket som en fysisk, psykisk, social, kulturel og religiøs helhed
- At den ældres egne ressourcer skal bruges og styrkes

Etik er menneskesyn

Mødet mellem dem, der skal yde og dem, der skal modtage, handler i højere grad om den etiske tilgang og det etiske menneskesyn end om fastlæggelse af etiske regelsæt.

Tilliden til hinanden

Spillereglerne for menneskelige sammenhænge er for såvidt enkle og forståelige. Alligevel opstår der ofte situationer, hvor de ikke kan opfyldes til fulde, eller hvor man må gå på kompromis.

I disse svære situationer hviler der ekstra etiske og moralske overvejelser på den enkelte medarbejder.

Er rammerne for at udføre det menneskeligt og professionelt forsvarlige arbejde for snævre, og kan opgaverne ikke udføres ud fra de etiske grundprincipper, der karakteriserer et ligeværdigt menneskesyn, er det også personalets ansvar at "sige fra".

Personalets faglige solidaritet skal altid være hos den ældre, fordi den ældre er afhængig af personalets handlekraft og ansvarsfuldhed.

Forudsætningen for at vide, hvornår man skal og i det hele taget at være i stand til at sige fra, er, at man har et fælles værdigrundlag og faglig solidaritet.

Medarbejderen har et ansættelsesmæssigt ansvar i forhold til arbejdsgiveren, der medfører, at uhensigtsmæssige og uacceptable forhold skal påpeges og tages op i en konstruktiv dialog.

Dette grundlag vokser kun i et miljø præget af tillid og i fælles afklarede forventninger:

I den ældres tillid til personalet. I personalets tillid til ledelsen. I ledelsens tillid til personalet. I politikernes tillid til ledelsen og personalet.

Det er menneskeligt at begå fejl, og det skal også i omsorgen være tilladt at begå fejl – på alle niveauer – hvis man vel at mærke bruger fejlene til at lære noget, udvikle og styrke det fælles værdigrundlag.

Det gode arbejdsmiljø med høj moral er præget af, at man arbejder sammen ud fra et fælles værdigrundlag.

Her er det muligt at udfolde de menneskelige egenskaber, der er nødvendige, og her er der den nødvendige åbenhed i forhold til konstruktiv kritik og diskussioner om relevante etiske problemstillinger både med kolleger – og ledelse og medarbejdere imellem.

Hver dag indebærer etiske og moralske valg. For os alle sammen.

Disse valg kan kun tages i tillid.

Tillid er en dynamisk størrelse, der udvikles i dialog med omgivelserne.

Omsorgssektoren skal derfor være præget af åbenhed, og der skal være plads til at drøfte det mellemmenneskelige møde.

Hver dags dilemma

Selvom man færdes i tillidens og åbenhedens væksthuse, vil der for ansatte i omsorgs- og plejesektoren hver dag opstå dilemmaer, og hver dag vil bringe vanskelige valg. Simplet for, det ikke altid er muligt at imødekomme de ældres ønsker og behov.

Ethvert dilemma – stort som lille – kan takles etisk. Det kræver tid, ressourcer og åbenhed i dialog, der fører til:

- Identifikation af problemet
- Vurdering af problemet og mulige løsninger
- Valg af løsning
- Evaluering af resultatet

Dilemma:

Margrethe og Karl – sover sammen

Margrethe og Karl bor i en mindre lejlighed. Der er soveværelse i et af de 2 rum, hvor de sover sammen. Sengene er stillet ved siden af hinanden. Karl er plejekrævende og skal have hjælp – også når han ligger i sengen. Soveværelset er ikke stort nok til at opfylde Arbejdstilsynets regler for plads ved plejesituationer. Personalet mener, at det er forsvarligt at udføre plejen under de givne forhold – selvom sengen hver gang skal rykkes ca. 40 cm for at opfylde kravene.

Personalet befinder sig i et dilemma, da de gerne vil lade det ældre ægtepar have muligheden for fortsat at sove sammen, men samtidig er de forpligtet af Arbejds miljøloven.

Personalet nåede i Margrethe og Karls tilfælde frem til:

- At der i lejligheden ikke var mulighed for at opfylde Arbejds miljøloven på anden vis end at rykke den ene seng ind i et andet værelse.
- At kommunen kunne tilbyde en 3 – værelses lejlighed til Karl og Margrethe.
- At kommunen kunne tilbyde en plejehjemsplads til Karl, og Margrethe kunne blive boende i lejligheden.

I de konkrete tilfælde blev løsningen, at Margrethe og Karl fortsat skal blive boende

Der er ansøgt om dispensation hos Arbejdstilsynet, således at ægteparret fortsat kan sove sammen, som de ønsker.

For meget forlangt?

DSR og FOA har i fællesskab opstillet ti forslag til, hvad vi som ældre allesammen grundlæggende bør have ret til.

Der er tale om ti livsområder, hvor vores adfærd, erfaringer, kultur og andre livsparametre livet igennem har spillet sammen og været med til at forme os til de personer vi er – og gerne vil forblive at være livet ud.

Det er enkle rettigheder, vil man måske synes, men alligevel rettigheder, der kan have svært ved at finde deres naturlige leje, når andre mennesker involveres i vores liv, og der er andre hensyn end de individuelle, der spille ind.

Der er ikke tale om en facitliste, fordi hvert forslag kan udløse dilemmaer, problemer og konflikter, som man er nødt til at tage stilling til.

De ti forslag er tænkt som inspiration til debat, der ikke afsluttes, men som kan holde det etiske og moralske menneskesyn fokuseret – også i dagligdagen.

Ældre mennesker har ret til at spise den mad, de kan lide

Hvis man længes efter stegt flæsk og persillesovs, bliver man ikke glad, når der kommer grønsagsgratin på bordet.

Når vi er i den arbejdsdygtige alder, vælger vi vores egen mad ud fra vores forskelligartede personlige smag. Det ønske om og behov for individualitet ændres ikke, når vi bliver ældre. Derfor bør ældre, som af en eller anden grund ikke selv kan til-

berede maden, have mulighed for at vælge mellem forskellige retter. Og nogle gange også vælge livretten.

Men hvad så...

- med sundheden, kolesteroltallet og diabetikerens skånekost?
- hvornår er det i orden at tage over som personalegruppe og påvirke eller bestemme over den ældres kostvalg?
- hvis den ældre vælger engelske bøffer eller mørbradbøf hver dag?
- er det rimeligt at benytte de ekstra ressourcer til á la carte-løsninger?

Ældre mennesker har ret til at føle sig velklædte og soignerede

At få sat håret og ordnet negle og i det hele taget tage sig godt ud er et vigtigt element for mange ældre kvinders selv-værd. Ligeledes kan det være af stor betydning for en ældre mand, at han barberes hver dag og er velfriseret. Selvfølgelig skal man kunne smile glad og tilfreds til sit eget spejlbillede hele livet.

Men hvad så...

- hvis man ikke vil bade og ikke vil gøre noget ud af sig selv?
- med de pårørendes normer?
- hvordan sikre sig, at det er den ældres behov og ikke personalets behov, der er målestokken for, hvornår man ser pæn ud?

Ældre mennesker har ret til at bestemme egne tider og rutiner

Hvis man hører til dem, som godt kan lide at være længe oppe eller omvendt gerne vil stå op tidligt om morgenen, skal dette ønske kunne efterkommes. Hvis man hele sit liv har spist aftensmad klokken fem, er det ikke rigtigt, at det skal laves om, bare fordi man er blevet gammel og svagelig. Det er ikke i orden, at ældre menneskers rutiner skal afhænge af fastlagte skemaer og arbejdsplaner.

Men hvad så...

- hvis den ældre bliver i sengen hele dagen, måske fordi han eller hun er blevet livstræt?
- skal personalet føje alle ønsker, eller er der en grænse for, hvor individuelle ønskerne kan være?

Ældre mennesker har ret til at komme ud, når de har lyst

Det giver ro i sjælen og et sundt legeme at være ude i den friske luft. For nogle ældre har det været en væsentlig del at deres erhvervsaktive liv at være udenfor. Derfor skal de, hvis de ønsker det, også have muligheden, når de er blevet gamle.

Selvom ældre mennesker er i deres livs efterår, kan de godt have behov for at følge med i årstidernes skiften.

Men hvad så...

- er det i orden, at de kommer ud alene, hvis de ikke altid kan finde hjem eller er til fare for sig selv eller andre i trafikken?
- hvis den ældre ikke vil have tøj på, som passer til årstiden?

Ældre mennesker har ret til at træffe andre mennesker

En sludder med en god ven, en nabo eller en person fra den kommunale hjemmepleje hver dag er vel det mindste, man kan forlange. Det er en menneskeret at kunne få lov til at dele sine tanker og følelser med andre. Ensomhed er et stort problem i dag, og det er især blandt ældre.

Men hvad så...

- hvis ikke man har lyst til at deltage i fællesskabet på plejecentret og f.eks. ønsker at spise i sin egen lejlighed?
- hvis man kommer til at bo på plejehjem med mennesker, man aldrig har brudt sig om?
- med den ensomhed, man selv søger?
- hvis den ældre har "uheldigt selskab", hvor selskabet larmer, er fulde eller på anden vis chikanerer?

Ældre mennesker har ret til at købe tøj og ting efter egen smag

Tøjvalg er med til at udtrykke personlighed. Og ønsket om at signalere til omverdenen, hvem man er, forsvinder ikke, fordi man bliver gammel. Derfor skal ældre også have mulighed for at købe tøj og ting og købe ind der, hvor de ønsker det.

Har man hele sit liv købt designmøbler eller – tøj eller discountvarer, skal man ikke tvinges til at ændre på sin smag, bare fordi man er blevet ældre.

At få hjælp til at komme ud og kikke, prøve og købe tøj, bør være en selvfølge.

Men hvad så...

- hvis den ældre mangler f.eks. strømper eller køkkenservice? Kan man tvinge den ældre til at købe det nødvendige?
- hvis støvsugeren ikke suger længere, kan man så forlange, at der bliver købt en ny?
- hvis de pårørende ikke synes, det er nødvendigt at købe nyt tøj, selvom den ældre ønsker det?

Ældre mennesker har ret til at komme i deres sædvanlige dagligvarebutik

Hvis man ikke magter at bære indkøbskurven eller bære indkøbsposerne hjem, skal man have hjælp til det. Den ældre skal ikke fratages muligheden for selv at vælge, hvilke varer der kommer hjem i køleskabet.

Den ældre skal ikke tvinges til at nøjes med at handle i den dyre kiosk med det lille udvalg henne om hjørnet.

Men hvad så...

- når ellers åndsfriske ældre har en eller anden form for "købemani", hvor den ældre køber uforholdsmæssigt meget af en eller få bestemte varer, som langt overstiger forbrugsbehovet. Hvor går grænsen?
- hvis den ældre har svært ved at holde trit med datomærkningen på varerne i køleskabet, skal man så blande sig i det?

Ældre mennesker har ret til at udvikles hele livet igennem

Et menneske bliver aldrig færdig med at udvikle sig. Nye indtryk, oplevelser former os livet igennem. Kunst og musik, bøger og udstillinger kan give indtryk for livet – hele livet.

Selvom man måske ikke er så stærk længere og måske ikke kan læse avisen, skal den ældre have mulighed for at få hjælp til at kunne følge med i samfundets udvikling.

At få læst sin lokale avis op hver dag eller uge kan have stor betydning for at følge med.

Men hvad så...

- hvis den ældre har lyst til at melde sig ud og ikke deltage i arrangementer, og dvæle i fortiden?
- hvis det er Ugens Rapport, som den ældre gerne vil have læst op af? Eller hun har lyst til at se en pornofilm?
- med de ældre med ekstreme religioner og trosretninger eller for den sags skyld ekstreme ideologier som nazisme. Skal der ydes hjælp til at holde kontakten?

Ældre mennesker har ret til at holde deres minder levende

Det er ikke underligt, at fotoalbummet er noget af det første, man redder, hvis huset står i flammer. Billeder er ofte minder, som tegner ens liv og er en del af ens identitet. For andre er musik mindet om ens ungdom. Det er vigtigt at have mulighed for at dele sine minder, sin historie med andre, og at livshistorie følger med også, når man er tvunget til at flytte fra eget hjem. Man skal have ret til at have dele af sin historie med sig, få lov til at fortælle om fortidens bedrifter og til at tale sit eget modersmål. Det kan også holde liv i minderne og hjælper til med at opretholde den identitet, man har.

Men hvad så...

- med dem, der ønsker at lægge fortiden bag sig: Et dårligt ægteskab, som varede for længe, noget man måske ikke er så stolt over, man har bedrevet, eller ønsket om at lægge livet bag sig og starte der, hvor man er nu?
- hvis man ønsker at sidde for sig selv med minderne – uden ønske om, at andre skal have del i dem?

Ældre mennesker har ret til at vælge, hvordan de vil bo

Nogle gange skal der ikke meget hjælp til at svage ældre kan blive boende i deres eget hjem. Også så længe at de kan dø der. Ofte er hjælp til rengøring og indkøb, eller mindre ombygninger af f.eks. badeværelset, nok til, at den ældre fortsat kan blive i eget hjem.

Det vigtigste er, at hvert enkelt individ får den hjælp og støtte, som de har behov for og ønsker at modtage.

Men hvad så...

- hvis den ene ægtefælle er dement, og f.eks. familien ønsker at skille ægteparret ad – både af hensyn til den demente, men også som aflastning af den raske part?
- hvis de ikke længere ønsker at blive boende i eget hjem, fordi de føler sig ensomme eller utrygge?
- når snavs, rod og måske skadedyr betyder uacceptable arbejdsvilkår for personalet?
- når forudsætningerne for valg af bolig ikke længere er til stede på grund af sygdom eller handicap, og den ældre er præget af manglende selverkendelse og accept af situation?

Etikarbejdsgruppen:

Lene B. Hansen, sektorformand FOA.

Aase Langvad, næstformand DSR.

Kristian Gaardsøe, medlem af FOA's centrale sektorbestyrelse på social- og sundhedsområdet.

Lene Kirkeby, medlem af FOA's centrale sektorbestyrelse på social- og sundhedsområdet.

Gunner Seerup Jensen, medlem af FOA's centrale sektorbestyrelse på social- og sundhedsområdet.

Iris Holmbo, repræsentant for den Faglige Sammenslutning af sygeplejersker beskæftiget inden for primærområdet.

Elin Lyngsø, repræsentant for den Faglige Sammenslutning af sygeplejersker, der beskæftiger sig med geriatrisk og gerontologisk sygepleje.

Sigrid Sinkbæk Jacobsen, repræsentant for den Faglige Sammenslutning af ledende sygeplejersker.

Hanne F. Mortensen, Formand for Det Sygeplejeetiske Råd.

Sekretariatsfunktion:

konsulent Svend-Erik Simonsen (FOA)

konsulent Claus Cornelius (FOA)

konsulent Margit Sonne (DSER)

konsulent Bodil Ludvigsen (DSR)

konsulent Geert Amstrup (DSR).

Efterskrift

Den gode pleje og relevante omsorg har et solidt fundament af etik og moral.

Det givende møde mellem mennesker hviler på et fælles værdigrundlag, der ikke kan nedfældes i regelsæt, men spiller på menneskeligt gehør – afstemt i dialog.

Dansk Sygeplejeråd og Forbundet af Offentligt Ansatte mener, at

Ældre mennesker har ret til:

- At spise den mad, de kan lide
- At føle sig velklædte og soignerede
- At bestemme egne tider og rutiner
- At komme ud, når de har lyst
- At træffe andre mennesker
- At købe tøj og ting efter egen smag
- At komme i deres sædvanlige dagligvarebutik
- At udvikles livet igennem,
- At holde deres minder levende
- At vælge, hvordan de vil bo

De ti forslag er tænkt som inspiration til debat, der ikke afsluttes, men som kan holde det etiske og moralske menneskesyn fokuseret – også i dagligdagen.

Dialogen er nøglen til løsningen af etiske dilemmaer.
Derfor skal der være plads og tid til dialog.

Dansk Sygeplejeråd